

2020 – DOSARELE PATRIMONIULUI (LXVII):

pe când o inventariere reală a patrimoniului preindustrial și industrial?

- O tempora! O mores! - condeiul portăreț fără sfârșit ...?

2020 Anul omagial al pastoratelor părinților și copiilor

Volker Wollmann

Tempora mutantur et nos mutamur in illis!
Timpurile se schimbă și noi cu ele!

O tempora!
O mores!

Dosarele patrimoniului (LXVII)

o inventariere a patrimoniului preindustrial și industrial

1799 1875

1827
brevetează primul toc rezervor din lume

Petrache Poenaru
inginer matematician pedagog academician

dispariția sistematică, într-un ritm năucitor, a unei serii de obiective industriale ...

Continuăm reproducerea selectivă din lucrarea „Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea”: «Pe la sfîrșitul veacului XVI cunoaștem existența unei mori de hîrtie la Cluj. La 1587, breasla pielarilor din Cluj cumpără o grădină aflătoare între moara de hîrtie (**Papiermül**) și via călugărilor iezuiți. Moara de hîrtie dela Cluj funcționa la acea dată, deoarece pielarii se obligau să nu-i aducă vreo pagubă nici în ce privește debitul de apă, nici în ce privește păstrarea materiei prime, a uneltelor și a produselor. Moara de hîrtie de la Cluj era proprietatea tipografului **Gaspar Schesberger** și a văduvei lui **Gaspar Heltai**, deoarece cu aceștia tratează pielarii cumpărarea terenului și condițiile de funcționare a celor două „mori”: a celei de hîrtie și a celei de tăbăcit. Se pune întrebarea: ce reprezentau aceste „mori” din punct de vedere al caracterului producției?». Explicând germenul relațiilor de dependență capitalistă, acad. Ștefan Pascu prezenta faptul că „Negustorul a devenit șeful atelierului modern, iar nu vechiul meșter breslaș”, producția „a una-două mori din Transilvania fiind suficientă pentru Transilvania și cele două țări românești”. Din subcap. „Tiparul” prezentăm: «... apariția meșteșugului tiparului în Transilvania, poate fi socotit de pe la începutul sec. al XVI-lea. Chiar și în veacul precedent existau unii transilvăneni care cunoșteau meșteșugul tiparului. **Din cauza numărului mic al cititorilor de cărți**

tipărite în Transilvania în veacul al XV-lea, acești meșteșugari au căutat să-și desfășoare activitatea în alte țări. Astfel **Toma Transilvăneanul din orașul Sibiu** (*Thomas Septemcastrensis de civitate Hermann*) tipărea, pe la 1472-1473, mai multe cărți la Mantova (Italia). Peste 10 ani, un alt ardelean, **Ioan Francisc din Brașov** își desfășura meșteșugul tiparului la Modena (Italia). Călugărul franciscan Bernard Secuiul (*Bernardus Siculus*) tipărea, sub numele de **Bernard de Dacia**, în același timp, mai multe cărți la Neapole. Cel mai important meșter tipograf de incunabule ardelean a fost **Andrei Corvus din Brașov**. Acesta tipărea, împreună cu un alt ardelean, Martin Bîrsanul din Sedin (*Martinus Burciensis de Sedino*) pe la 1484 acel *Breviarum Olomucensis* la Brünn. Tot meșteșugul acestor tipografi se datorează și tiparul Cronicii Ungurilor (Chronica Hungarorum) a lui Turoczi, în apendicele căreia a fost tipărită cronica lui Rogerius, Carmen Miserabile (Cîntec de jale). În regatul Ungariei, cea dintîi tipografie a luat ființă la Buda, în anul 1473, în Țara Romînească în anul 1508, iar în Transilvania la Sibiu, în anul 1529. A doua tipografie în Transilvania a fost înființată la Brașov de Ioan Honterus în anul 1533, urmată de tipografia lui Gaspar Heltai, înființată la Cluj în anul 1550. În secolul al XVI-lea în Transilvania au mai fost înființate tipografii la Abrud, Oradea Mare, Alba Iulia, Sebeș și Orăștie. Meșterii tipografi erau aduși din străinătate, dar cei mai mulți erau băștinași. Dintre meșterii tipografi o activitate importantă, atît din punct de vedere cantitativ cît și calitativ, a dezvoltat Ioan Honterus la Brașov, Gașpar Heltai la Cluj, diaconul Coresi și fiul său la Brașov, diacul Lorinț la Alba Iulia, **Toma Gemmarius la Sibiu**, etc. În sec. al XVI-lea se tipăresc în Transilvania 350 de cărți, dintre care 198 numai în tipografia lui Heltai la Cluj. Primele 10 tipăriri romînești din sec. al XVI-lea sînt toate produse ale meșteșugului tipografic din Transilvania. Tipăriturile ieșite din aceste tipografii dovedesc o tehnică tipografică înaintată, un tipar frumos, inițiale, chenare, început de capitole sau foi de titlu artistic lucrate (...).

Proverbul latin susținînd „**Tempora mutantur et nos mutamur in illis**” - „**Timpurile se schimbă, și noi cu ele**”, încerca o „justificare” a decăderii morale a societății, constatată și de Cicero: „**O tempora!, O mores!**” (Ce timpuri! - Ce obiceiuri!).

O demonstrează și istoria hîrtiei și a tehnicilor de scriere. Știați că primele instrumente primitive de scris au fost bucăți simple de trestie/papură, apoi penele de păsări și pensulele cu păr? Știați că românul Petrache Poenaru (1799-1875) a fost inventatorul primului toc rezervor din lume (1827), „**condeiul portăreț fără sfârșit, alimentându-se însuși cu cerneală**”- „**plume portable sans fin, qui s'alimente elle-meme avec de l'encre**”?

Din dorința cunoașterii primelor mori și fabrici de hîrtie din România și pentru clarificarea informațiilor contradictorii din diverse studii, am cercetat cea mai nouă lucrare în domeniu: „**Patrimoniul preindustrial și industrial în România**” (7 vol.). Autor este istoricul sibian Volker Wollmann (n.17.04.1942), puțin cunoscut, chiar în orașul natal! Absolvent al Facultății de istorie din Cluj-Napoca, a fost director la Muzeul din Reșița, cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie, iar după emigrarea în Germania - între 1988-2001 - a fost directorul Muzeului Ardelean din Gündelsheim. În „**Introducerea**” vol. II, autorul justifică demersul său: «După cum o demonstrează **dispariția sistematică, într-un ritm năucitor**, a unei serii de obiective industriale pe teritoriul țării noastre, în anul care a trecut de la apariția primului volum al cărții, prin care ne-am

propus să realizăm o **inventariere a patrimoniului preindustrial și industrial din România**, se pare că apelul ultimativ pe care l-am lansat pentru conservarea, păstrarea și punerea în valoare a moștenirii culturale industriale naționale nu a sensibilizat instituțiile sau persoanele juridice care ar trebui să-și asume responsabilitatea pentru astfel de decizii. Acest fenomen nu trebuie să ne surprindă, dacă avem în vedere că nici monumentele aflate sub ocrotirea legii nu mai sunt în siguranță. Dispariția pe neobservate a unor monumente tehnice, în decurs de puțini ani, poate fi urmărită și prin compararea LMI (n.r.: lista monumentelor istorice) din anul 2004 (...) cu cea din anul 2010». În același volum, am descoperit subcap. „**1.7.1. Primele mori și fabrici de hârtie din România**”, din care reproducem selectiv: «Primele mori de hârtie sunt atestate în veacul al XVI-lea. Cea mai veche a fost cea din Brașov, înființată în anul 1546, urmată de cea din Cluj, care a funcționat între anii 1562-1564 și cea din Sibiu, care producea hârtie între anii 1574-1599. Prima încercare pentru înființarea unei mori de hârtie la Sibiu datează însă din 1555, dar, **din lipsă de personal calificat**, ea a fost mutată la Brașov. Cea din urmă s-a închis în anul 1572, probabil din cauza urmărilor epidemiei de ciumă din acest an. După cum se știe, moara de hârtie din Sibiu s-a construit în baza unui privilegiu acordat magistratului orașului de principele Stefan Báthory, în 12 martie 1573, pe hotarul Tălmaciului, pe cursul râului Sadu. Producția apreciabilă a acestei manufacturi se poate reconstitui pe baza numărului mare de cărți care s-au tipărit din această hârtie (ușor de identificat prin intermediul filigranului). Așa s-a tipărit de exemplu „**Evangeliarul de la Bălgrad**” al lui Lorinț din 1579, în bună parte pe hârtie fabricată în această „**moară**”, apoi „**Sbornicul**” diaconului Coresi, tipărit la Sebeș în anul 1580, sau „**Palia**” tipărită de Șerban la Orăștie, în anul 1582. În anul 1599 se fabrica hârtie în cantități mari pentru cancelaria domnitorului Mihai Viteazul. Din socotelile orașului Sibiu, între anii 1651-1655, reiese că mulți de la moara sibiană au fost chemați de principele Transilvaniei din Alba Iulia ca să lucreze la moara de hârtie din Lancrăm (lângă Sebeș), unde se va fabrica încă multă vreme hârtie cu semnul de filigran de Sibiu. Se pare că această moară a funcționat numai până în anul 1658, fiind distrusă în timpul asediului cetății Alba Iulia.»

(va urma)

Marius HALMAGHI

Sursa online:

<https://www.tribuna.ro/stiri/cultura/2020-dosarele-patrimoniului-lxvii-pe-cand-o-inventariere-reala-a-patrimoniului-preindustrial-si-industrial-o-tempora-o-mores-condeiu-portaret-fara-sfarsit-155379.html>

În: Tribuna, 26 noiembrie 2020